

A TISZA VÍZGYŰJTŐJE, MINT KOMPLEX VIZSGÁLATI ÉS FEJLESZTÉSI RÉGIÓ

Szerk.: Rakonczai János

(*Tisza Vízgyűjtő Programrégió Önkormányzati Társulás,
Szeged, 2002, 111 o.*)

KONCZ GÁBOR

A Tisza a Kárpát-medence legjellegzetesebb folyója, mindig kiemelt szerepet töltött be az alföldi ember mindennapjaiban, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a számos monda és költemény, amely a nevéhez kötődik. Az elmúlt évek árvizei, valamint a cianid- és nehézfém-szennyezések egy teljesen más aspektusból hívták fel a figyelmet a folyóra, amely a média központi szereplőjévé vált ebben az időszakban. Hirtelen mindenki a Tisza „nagy tudoraként” tűnt fel, az egyetlen pozitívuma talán csak a kutatási programokra szánt jelentősebb támogatás volt, ám ezek döntően csak magával a főfolyóval foglalkoztak.

A folyó körül kialakult „viharok” elültével hét Tisza menti megye önkormányzata egy hosszú távra szóló összefogás mellett döntött. Célként nemcsak a folyó, hanem a tőle elválaszthatatlan teljes vízgyűjtő kiemelt és komplex kezelését tűzték ki, amelynek megvalósítása érdekében létrehozták a Tisza Vízgyűjtő Programrégió Önkormányzati Társulást, amely törekvéseiben kvázi területfejlesztési régióként szorgalmaz széles körű összefogást a Tiszáért. Ennek keretében rendezték meg 2001. november 21-én Szegeden *A Tisza vízgyűjtője, mint komplex vizsgálati és fejlesztési régió* c. tudományos konferenciát. A rendezvényen elhangzott előadások szerkesztett anyagainak a közreadásával készült el az azonos címet viselő, a jelen cikkben bemutatni kívánt konferenciakötet. A másik, igen lényeges célkitűzés a tudomány és az önkormányzati közigazgatás közötti kapcsolat megteremtése, amit jól szimbolizál a konferencia két elnökének személye is: *Enyedi György*, akkor még az MTA alelnöke és *Orbán István*, a Csongrád Megyei Önkormányzat alelnöke. A konferencia megrendezése és előadásainak összeállítása is teljes mértékben a komplexitás gondolatának szem előtt tartásával történt. A Társulás szeretné összehangolni és területileg az egész vízgyűjtőre kiterjeszteni a Tiszát érintő bármely tudományterületen folyó kutatásokat, illetve fejlesztési programokat a fejlesztésre fordítható források jobb kihasználása érdekében.

A programhoz kapcsolódó kutatásoknak jó alapokat nyújtott, és az egyes tanulmányok erőteljesen építettek is a 2000-ben elvégzett Tisza-vidék kutatás-fejlesztési programra, ami az MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete koordinálása mellett neves kutatók és szakértők széles körének bevonásával készült el az FVM megbízásából, számos tudományterület Tisza menti kistérségekre vonatkozó kutatási eredményeit felhasználva. A program eredménye egy összehangolt, a térség egységes szemléletű fejlesztésére kialakított koncepció és stratégiai programjavaslat. Ez a

program azonban területileg csak a Tiszával közvetlen határos kistérségekre koncentrált, a cél a vizsgálatok kiterjesztése a Tisza teljes vízgyűjtőjére, elsősorban a hazai részvízgyűjtőkre.

A konferencia előadásaihoz kapcsolódó tanulmánykötet kilenc rövid tanulmányt tartalmaz, melyek sorát *Holló Gyulának*, a KÖVIM főosztályvezetőjének a munkája nyitja meg. Előadásának témája a magyar vízügyi politika európai uniós elvárásoknak is megfelelő módon történő végrehajtása, a 2000. december 22-én hatályba lépett keretirányelvnek megfelelően. Ez az írás azért is bír nagy fontossággal és aktualitással, mert az abban foglaltak megvalósítása a csatlakozásra készülő országok jogharmonizációs feladata. A keretirányelv legfontosabb rendelkezéseinek és a felkészülési stratégia fő elemeinek számbavétele (pl. vízgyűjtő-gazdálkodási terv, jogharmonizáció és intézményrendszer fejlesztése) után bemutatásra került a jelenlegi magyar helyzet a felvázolt célkitűzések tükrében. A szerző a keretirányelv végrehajtásához megoldandó feladatok közül részletesen elemzi a legsürgősebb intézkedéseket igénylő területek teendőit, melyek esetében már nincs idő a késlekedésre.

Az európai agrármodell és a nemzeti agrár-környezetvédelmi program esélyei és lehetőségei a Tisza-mentén címmel tartott előadást, ill. írta meg tanulmányát *Ángyán József* egyetemi tanár, intézetigazgató. Az agrárium és a vidék jövőjével, fejlesztési irányvonalával kapcsolatban két álláspont előnyeit és hátrányait állította szembe egymással. Az első véleménycsokor szerint a kemizált, automatizált mezőgazdasági termelés a követendő út, míg a másik vélemény a fenntartható fejlődést, az egészséges környezetet és a biodiverzitás megőrzését, az egészséges táplálék előállítását tartja a legfontosabbnak. Természetesen az eltérő adottságokkal (környezeti érzékenység, termőképesség, hagyományok) rendelkező területek különböző elbánásban kell, hogy részesüljenek. Egy többfunkciós, fenntartható, alkalmazkodó, versenyképes, területfedő agrármodell megvalósítását segíti a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program, amely az európai agrármodell elterjesztését szolgálná, és egyben az EU-ba lépés alapkritériuma, miközben egy kiterjedt támogatási rendszer is kötődik hozzá. A tanulmány zárása az európai agrármodell elterjesztésének esélyeit, buktatóit fogalmazza meg, a célok elérése érdekében a különböző szakmák és tudományterületek együttműködésére hívja fel a figyelmet.

A harmadik cikk a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centruma kutatóinak tollából származik; *Szász Gábor – Nagy János – Dobos Attila* közös munkája *A termőhely-védelem főbb kérdéseiről a Felső-Tisza vidékén* címet viseli. A szerzők által felvázolt első számú cél a racionális területhasználat megvalósítása az ökológiai stabilitás irreverzibilis sérülése elkerülése érdekében. A Tisza mentén ugyanis az ökológiai egyensúly az erősen technikai, ökomómiai szemléletű emberi igénybevétellel, az iparszerű, kemizált földművelés, a környezetvédelmi technológiák alkalmazásának hiánya miatt megbomlott, helyreállítása pedig tájanként különböző intézkedések szükségességét veti fel. A fenntarthatóság, az ökológiai stabilitás érdekében új modellek kidolgozása szükséges. A szerzők kiemelten fontos feladatnak tekintik egy alapjaiban új információs rendszer kialakítását, amely elősegíti egy

fenntartható, környezetkímélő, a természeti erőforrásokat nem sértő, de azokat megfelelő szinten kihasználó szántóföldi növénytermesztés megteremtését.

A negyedik tanulmányt a Miskolci Egyetem Környezetgazdálkodási Intézet Hidrogeológiai-Mérnökgeológiai Tanszékének munkatársai jegyzik. A munka elkészítésében több külső munkatárs is közreműködött. A tanulmányt *Lénárt László* ismertette, melynek címe *Tájékoztató a „Szamos-folyó határon átnyúló alluviális összetételnek hidrogeológiai vizsgálatáról”*, amely azonos egy 1998 őszén benyújtott közös belga–román–magyar Tudomány a Békéért NATO-pályázat címével. A NATO elvárásainak megfelelően bevonásra kerültek a végfelhasználóként számba jöhető intézmények. Az igazi regionális, határon átnyúló vizsgálatok első számú feltétele az adatbázis egységesítése a magyar–román határ mindkét oldalán. A beszámolóban a további tervek között szerepel hallgatócserre, találkozók szervezése, nagy hangsúlyt fektetve a fiatal kutatók munkába vonására.

A Tisza menti települések környezeti állapotát és az önkormányzatok környezetvédelmi tevékenységét méri fel *Szabó György – Fazekas István – Szabó Szilárd*, a Debreceni Egyetem kutatóiból álló szerzőhármas. A kutatásokat még az MTA RKK ATI által koordinált Tisza-vidék kutatás-fejlesztési programban végezték el, a Kerényi Attila által irányított környezetvédelmi alprogram elkészítésekor. A vizsgálatok során a Tisza mentén elhelyezkedő településeken 141 önkormányzat mellett a lakosság körében egy 1000 főre kiterjedő kérdőíves vizsgálatot hajtottak végre. Felmérték a települések jelenlegi környezeti állapotát, illetve azt, hogy rendelkeznek-e környezetvédelmi programmal. Kiemelt jelentőségűnek tekintették az Európai Unió elvárásai szerint legsürgősebben megoldandó problémákat. Kifejezetten érdekesnek bizonyult a lakosság és az önkormányzatok véleményének összevetése, ugyanis jelentős különbségek mutathatók ki abban, hogy ugyanazon településen a lakosság és a település vezetése mely problémák megoldását látta igazán égetőnek.

Gallé László egyetemi tanár a *Tisza-mente ökológiai és természetvédelmi jelentőségéről* tartott beszámolót, amely kitért a Tisza-kutatás eddigi előzményeire is. A Tisza hullámterének természeti értékeit az életközösségek szalagszerű zonációkomplexének rendszerében ismerteti, az egyes életközösségi típusok értékeit külön-külön vizsgálva mutatja be egy idillikus esetben, minimális emberi behatásokkal számolva. Felhívja a figyelmet arra, hogy az ártér a mezőgazdasági beavatkozások miatt már korántsem tekinthető egységesnek. Bemutatja a Tisza jelentőségét az Alföld ökológiai hálózatában, jelezve, hogy a Tisza mente, mint ökológiai folyosó átjárást biztosít a legértékesebb természet közeli magterületek között, kiemelve a hagyományos gazdálkodási formák szerepét a természet értékeinek fenntartásában.

Molnár Géza, a Bokartisz Kht. ügyvezetője *A Tisza, mint ökológiai rendszer* című előadásában az „élő” Tiszáról ír, amely nem egy egyszerű vízlevezető csatorna, hanem, ahogy Petőfi is megfogalmazta az Alföld életét meghatározó „tündériszasszony”. Az ökológiai rendszer bemutatását az azt befolyásoló földrajzi tényezők leírásával kezdi, majd rátér a növényzetnek a folyó életében betöltött jelentős szerepének ismertetésére, különösen az ártéri erdők jelentőségét hangsúlyozva, miközben a tanulmányt számos, a folyóhoz kötődő tudományos, szépirodalmi és törté-

nelmi idézettel is színesíti. Igen érdekes példázat az, amelyben a szerző a folyó és az ártér elválaszthatatlan egységét az emberi testhez hasonlíttja.

Bellon Tibor tanszékvezető egyetemi docens egy néprajzos szemszögéből vizsgálja a hagyományos parasztgazdálkodás nyújtotta megélhetési lehetőségeket az évszázadokkal ezelőtt még igen kiterjedt vízi világban az *Ártéri gazdálkodás a Tisza-alföldön* című munkájában. Az általa bemutatott gazdálkodási formák szerves folyamatásai egy szerves fejlődési folyamatnak, és mindegyikre jellemző, hogy a cél nem a természet leigázása, hanem a vele való harmonikus együttélés. Az emberek emiatt soha nem kezelték ellenségként a folyót. Kiemeli az ártérhez kötődő fokgazdálkodás szerepét, amely ma a média jóvoltából újra ismertté vált a széles tömegek előtt. Ezt a gazdálkodási rendszert valószínűleg már a honfoglaló magyarok is ismerték, az ártéri erdőségek nyújtotta alapanyagokat széles körben hasznosították, bár a 14. századtól az egyre nagyobb jelentőséggel bíró legeltető állattartás került előtérbe. Ezeket a szerző a régi vízi világ részbeni helyreállításával ma is életképesnek tartja, és számos európai uniós, a természetvédelemre és agráriumra vonatkozó elvárásnak is eleget tenne.

A konferenciakötetet a szerkesztő *Rakonczai János* *A Tisza-vízgyűjtő árvízi problémáinak aktuális kérdései egy földrajzos szemével* c. előadásához kapcsolódó tanulmány zárja. A szerző felhívja a figyelmet a médiában gyakran tévesen megjelenő hírközlésekre, amelyek igen kártékonyak lehetnek. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy a közvéleményben általánosan elterjedtek a tiszai árvizekkel kapcsolatos tévhiedelmek, a hiteltelen tájékoztatás gyakran nagy károkat okoz, a később megjelenő korrekt tájékoztatás igazságát is megkérdőjelezi. Ezek elosztatására tesz kísérletet a szerző a következő kérdésekben, pl. hegyvidéki erdőirtások, globális klímaváltozás, évszázad árvize stb. Sajnálatosnak tartja, hogy a tájékoztatások túlságosan is csak a főfolyóra koncentráltak, a mellékfolyók egy részéről teljesen megfeledkeztek. Voltaképp a Tiszával kapcsolatban is csak a szenzációval kecsegtető árvízi problémák kapcsán esett szó.

A nem túl terjedelmes, ám fölöttébb tartalmas, szakszerű és igényes megjelenésű kötetet az teszi kifejezetten hasznossá, hogy az olvasó egy könyvben kaphat ízelítőt a tudományterületek széles skáláját képviselő szakterületek sajátosságairól. Ily módon a szélesebb közönség számára is fogyaszthatóvá válnak az egyébként tudományos igényességgel kidolgozott, az agrár, környezetvédelmi, ökológiai, vízügyi, sőt néprajzi kérdéseket egyaránt felölelő tanulmányok. A konferenciakötet minden egyes tanulmánya, akár csak a kötet egésze, kimondva-kimondatlanul azt támasztja alá, hogy mindannyian, akik felelőséget érzünk szeretett folyónkért csak abban reménykedhetünk, hogy az elkövetkező években nem a negatív szenzációk fogják felhívni rá a figyelmet, hanem az összefogás eredményeként jelentkező fejlődésről számolhatnak majd be, és a Tisza mentén elhelyezkedő belső perifériaterületeken megindulhat majd a felzárkózás folyamata.